

Ulla Leppänen

Lukutaidon ja lukutottumusten pysyvyys ja vastavuoroiset yhteydet toisella ja neljännellä luokalla

Tämän tutkimuskuvauksen tarkoituksena on esitellä alustavia tuloksia lasten lukutaidon ja lukutottumusten välisistä yhteyksistä toisen ja neljännen kouluvuoden aikana. Tutkimus on osa meneillään olevaa Suomen Akatemian rahoittamaa Koulutaitojen ja motivaation kehitys-tutkimusta (Nurmi & Aunola, 1999–), jossa lasten koulutaitojen, työskentelytapojen ja motivaation kehitystä on tähän mennessä seurattu esiopetuksesta kouluun aina seitsemännelle luokalle. Tutkimusta tullaan vielä jatkamaan yhdeksännellä luokalla.

Toimiva lukutaito on keskeisin koulussa opeteltava taito. Tarkan mekaanisen taidon hallinnan lisäksi taitavaan lukutaitoon kuuluu myös lukemisen sujuvuus ja kyky ymmärtää lukemansa. Tiedetään, että ainoa keino taidon sujuvuuden lisäämiseen on harjoittelu. Lasten lukutottumusten eli vapaa-ajan lukuharrastuksen onkin todettu vaikuttavan lukutaitoon. Lukutottumusten ja lukutaidon välisen suhteen on ajateltu olevan vastavuoroinen ja kumuloituva (Stanovich, 1986): lapset, joilla on vaikeuksia oppia lukemaan, lukevat vähemmän ja ilman lukemisen tuomaa harjoitusta he jäävät koko ajan jälkeen lukutaidon kehittämisessä.

Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että vapaa-ajan lukemisella on vaikutuksia sekä mekaaniseen lukutaitoon (Cunnigham & Stanovich, 1990) että luetun ymmärtämiseen (Anderson, Wilson & Fielding, 1988). Tämä yhteys on todettu myös tutkimuksissa, joissa lukutaidon aiempi taso on kontrolloitu (Anderson ym., 1988; Cipielewski & Stanovich, 1992). Suomen kieli on sanojen lukemisen näkökulmasta ihanteellinen: lukutaidon perusta eli äänteiden ja kirjainten välinen yhteys muodostuu varsin selkeistä ja yksiselitteisistä vastaavuuksista, jotka opittuaan lukijalla on tarvittavat työkalut sanojen koodin avaamiseen. Sen ansiosta tarkka mekaaninen lukutaito saavutetaan nopeasti kouluopetuksen alettua; noin kolmannes lapsista oppii lukemaan spontaanisti jo ennen ensimmäisen kouluvuoden alkua (Aunola, Nurmi, Niemi, Lerkkanen & Rasku-Puttonen, 2002). Suomalaisten alkavien lukijoiden pullonkaula ei siis ole tarkan lukutaidon omaksumisessa vaan haasteeksi jää lukutaidon sujuvuuden ja ymmärtävän lukutaidon kehittyminen.

Tutkimuksissa vapaa-ajan lukuharrastus käsittää yleensä kirjojen, lehtien ja sanomalehtien lukemisen. Lisäksi yhteyksiä tekstitettyjen tv-ohjelmien katsomisen

ja lukutaidon välillä on tarkasteltu maissa, joissa ohjelmia ei puhuta päälle. Koolstra, van der Voort ja van der Kamp (1997) havaitsivat tutkimuksessaan, että tekstitettyjen tv-ohjelmien katsominen tehostaa lasten lukutaidon tarkkuutta, mutta luetun ymmärtämiseen sen vaikutus on kielteinen.

Sukupuolella on todettu olevan vaikutusta sekä suoriutumiseen lukutaito mittaavissa tehtävissä että vapaa-ajan lukutottumuksiin (Holopainen, 1996; Wagemaker, 1996). Sekä yhdeksän että neljäntoista vuoden iässä tytöt suoriutuivat poikia paremmin lukutaitotehtävistä (Wagemaker, 1996), ja toisaalta tytöt lukevat vapaa-ajallaan enemmän (Leino, Linnakylä & Malin, 2004).

Aiemman vapaa-ajan lukemista tarkastelevan tutkimuksen puutteena voidaan pitää sitä, että pitkittäistutkimusta lukutaidon ja lukutottumusten vuorovaikutuksesta on hyvin vähän (Juel, 1988; Koolstra, van der Voort & van der Kamp, 1997; Wigfield & Guthrie, 1997). On havaittu, että lasten kiinnostus vapaa-ajalla lukemiseen on suhteellisen pysyvää: neljännen ja viidennen kouluvuoden aikana muutoksia lukutottumuksissa ilmeni hyvin vähän (Wigfield & Guthrie, 1997).

TUTKIMUSONGELMAT

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin seuraavia tutkimusongelmia:

1. Kuinka pysyviä lasten lukutaito ja lukutottumukset ovat toisen ja neljännen kouluvuoden aikana?
2. Onko lukutaidolla ja lukutottumuksilla vastavuoroisia yhteyksiä toisen ja neljännen kouluvuoden aikana?
3. Onko lukutaidossa ja lukutottumuksissa eroja tyttöjen ja poikien välillä?

TUTKITTAVAT

Tutkimuksen alkuperäiseen otokseen kuului kahden keski-suomalaisen kunnan, Muuramen (n=129) ja Korpilahden (n=54), vuoden 1999 koko esikouluikäinen ikäluokka. Lisäksi mukana oli kaksi esiopetusryhmää Jyväskylän (n=8) ja Jyväskylän maalaiskunnan (n=16) alueelta. Alkuperäisestä otoksesta (n=210) 207 lasta sai luvan osallistua tutkimukseen. Tutkimuksen edetessä otoskoko on kasvanut tutkimuksessa mukana oleville luokille tulneiden uusien oppilaiden myötä (n=278).

Tässä osatutkimuksessa on käytetty toisen ja neljännen kouluvuoden aineistoa: lasten lukutaitoa (lukemisen sujuvuutta ja luetun ymmärtämistä) sekä heidän vapaa-ajan lukutottumuksiaan arvioitiin toisen (maaliskuu 2002) ja neljännen (maaliskuu 2004) luokan keväällä. Otos oli 243 lasta (117 tyttöä, 126 poikaa).

MENETELMÄT

Luetun ymmärtäminen. Luetun ymmärtämisen tehtävä on osatesti ala-asteen lukutestistä (Lindeman, 1998). Tehtävä koostui neljästä tekstistä: kahdesta tietotekstistä ja kahdesta kertomustekstistä. Tehtävässä lasta pyydettiin lukemaan teksti hiljaa mielessään ja vastaamaan monivalintakysymyksiin. Teksti sai olla esillä koko ajan. Lapset lukivat tekstit kahdella eri kerralla niin, että molemmilla kerroilla luettavana oli yksi tietoteksti ja yksi kertomusteksti. Aikaa kahden tekstin lukemiseen ja tehtäviin vastaamiseen oli 60 minuuttia. Luetun ymmärtämisen pistemäärä oli neljän tehtävän keskiarvo.

Tekstin lukeminen. Tekstin lukemisen tehtävässä (Onatsu-Arviolommi & Nurmi, 1999) lapsen tulee lukea ääneen lyhyt 57 sanan mittainen teksti. Tehtävän

pistemäärä muodostettiin jakamalla oikein luettujen sanojen määrä niiden lukemiseen käytetyllä ajalla.

Sanaketjutehtävä. Sanaketjutehtävä on osatesti Ala-asteen lukutestistä (Lindeman, 1998). Tehtävässä on 78 sanaketjua, joissa kussakin on 2–4 sanaa. Lapsen tehtävä on lukea yhteen kirjoitetut sanat ja erottaa viivalla yksittäiset sanat toisistaan. Tehtävän pistemäärä muodostui 3 minuutin ja 30 sekunnin aikana oikein erotelluista sanoista.

Lukutottumukset. Lukutottumushaastattelussa (Leppänen & Nurmi, 2001) lapsilta kysyttiin heidän vapaa-ajan lukutottumuksistaan. Lapsilta kysyttiin ensin, kuinka paljon he lukevat kirjoja. Toiseksi kysyttiin, kuinka paljon lapset lukevat erilaisia lehtiä ja sarjakuvia. Kolmanneksi lapsilta kysyttiin, kuinka paljon he katsovat tekstitettyjä tv-ohjelmia.

ANALYYSISTRATEGIA

Hypoteesien testaamiseksi suoritettiin polkuanalyysit MPlus-ohjelmistolla (versio 4.0; Muthén & Muthén, 1998–2004). Polkuanalyysin avulla on mahdollista tutkia ensinnäkin ilmiön pysyvyyttä ja toiseksi vastavuoroisia yhteyksiä muuttujien välillä. Mallit rakennettiin niin, että myöhempää lukutaitoa tai lukutottumusta selitti muuttujan aiempi taso ja tämän lisäksi myöhempää lukutaitoa selitettiin aiemmilla lukutottumuksilla ja myöhempiä lukutottumuksia selitettiin aiemmalla lukutaidolla. Lisäksi t-testeillä tarkasteltiin keskiarvotason eroja lukutaidossa ja lukutottumuksissa tytöillä ja pojilla.

TULOKSET JA POHDINTA

Tutkimuksen tulokset osoittivat ensin-

näkin, että lasten lukutaito pysyi hyvin samanlaisena toisen ja neljännen kouluvuoden välillä. Lukutottumuksista tv-ohjelmien katsomisen määrä oli pysyvin muuttuja, mutta myös kirjojen, sarjakuvien ja lehtien lukeminen oli suhteellisen samanlaista toisen luokan lopulta neljännen luokan loppuun.

Toiseksi tulokset osoittivat, että tekstin lukemisen ja luetun ymmärtämisen taidot ennustivat kirjojen lukemisen määrää vapaa-ajalla neljännen kouluvuoden lopulla: mitä paremmalla tasolla tekstin lukeminen ja luetun ymmärtäminen olivat toisen luokan lopulla, sitä enemmän lapset lukivat kirjoja neljännellä luokalla (kuvio 1). Tulokset osoittivat myös, että mitä enemmän lapset lukivat kirjoja toisen kouluvuoden lopulla, sitä parempi heidän luetun ymmärtämisen taitonsa oli neljännellä luokalla.

Myös tekstitettyjen tv-ohjelmien katsominen oli yhteydessä myöhempään lukutaitoon: mitä enemmän lapset katsoivat tekstitettyjä tv-ohjelmia toisen luokan lopulla, sitä paremmin lapset suoriutuivat sanaketju-tehtävästä kaksi vuotta myöhemmin (kuvio 2).

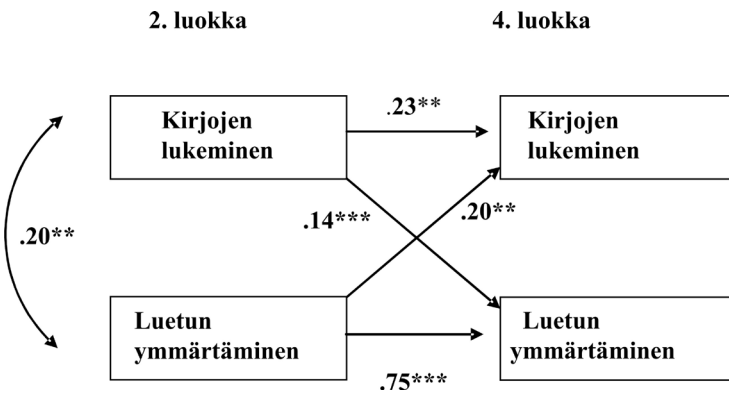
Tässä tutkimuksessa sarjakuvien lukemisella vapaa-aikana ja lukutaidolla ei havaittu olevan yhteyttä. Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita myös mahdollisista sukupuolieroista lasten lukutaidossa ja lukutottumuksissa. Koko otoksen tasolla löydetty vastavuoroiset yhteydet lukutaidon ja lukutottumusten välillä olivat tytöillä ja pojilla samanlaiset. Kun tarkastelun kohteena olivat keskiarvotason erot lukutaidossa, havaittiin, että tytöillä oli poikia korkeammat pistemäärät luetun ymmärtämisen ja sanaketjujen lukemisen tehtävässä sekä toisen että neljännen kouluvuoden lopulla. Molemmilla mittauskerroilla tytöt lukivat poikia enemmän kirjoja vapaa-ajallaan, kun taas poikien havaittiin käyttävän

enemmän aikaansa sarjakuvien lukemiseen neljännen kouluvuoden lopulla.

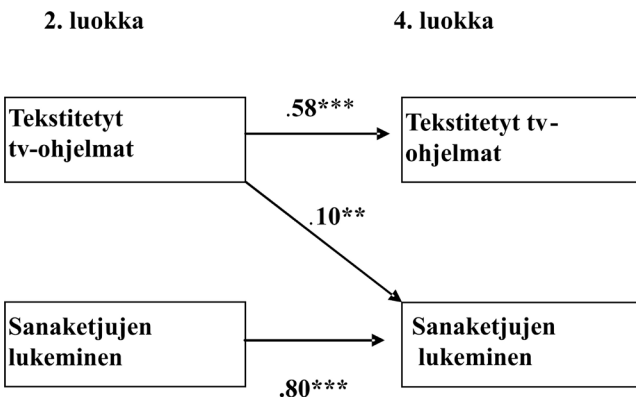
Yhteenvetona voi todeta, että lasten lukutaidolla ja lukutottumuksilla on todella vastavuoroisia yhteyksiä toisen ja neljännen kouluvuoden aikana. Kirjojen lukeminen vahvistaa erityisesti luetun ymmärtämistä, ja tekstitettyjen tv-ohjelmien katsominen näyttäisi sujuvoittavan lukemista. Tutkimuksessa tytöt ymmärsivät paremmin lukemaansa ja lukivat sujuvam-

min kuin pojat. Myös vapaa-ajan lukuharrastuksessa oli sukupuolieroja: tytöt lukivat enemmän kirjoja ja pojat käyttivät enemmän aikaansa sarjakuvien lukemiseen.

Koska nimenomaan kirjojen lukeminen vapaa-ajalla kehitti luetun ymmärtämistä, olisi tärkeää miettiä keinoja, joilla motivoitua poikia kirjojen lukemiseen. Tiedetään, että vanhemmilla (Baker & Scher, 2002) on tärkeä rooli lasten innostamisessa vapaa-ajan lukemiseen. On havaittu

Kuvio 1. Kirjojen lukemisen ja luetun ymmärtämisen pysyvyys ja vastavuoroiset yhteydet 2. ja 4. kouluvuoden aikana. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Kuvio 2. Tekstitettyjen tv-ohjelmien katsomisen ja sanaketjujen lukemisen pysyvyys ja vastavuoroiset yhteydet 2. ja 4. kouluvuoden aikana. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

esimerkiksi, että vanhempien myönteinen asenne lukemiseen lisää lastenkin mielenkiintoa (Baker & Scher, 2002). Vaikka aiemmissa tutkimuksissa on löydetty yhteys vanhempien sosioekonomisen aseman ja lasten lukutaidon välillä, on lukukiinnostuksen todettu kompensoivan kotitautustaa (Guthrie & Wigfield, 2000). Toisin sanoen materiaalista taustaa tärkeämmässä asemassa on kodin lukumyönteinen asenne. Sillä, mitä vanhemmat kotona tekevät tai jättävät tekemättä, on vaikutuksia lasten omaan toimintaan. Kotona siis sopisi olla sekä vanhemmille että lapsille mieleistä luettavaa, josta lapset ja vanhemmat voisivat vielä lukemisen jälkeen yhdessä keskustella.

Vanhempien lisäksi opettajat ovat merkittävässä asemassa lasten ja nuorten elämässä – ja myös lukemiseen innostamisessa (Anderson, Wilson & Fielding, 1988; Applegate & Applegate, 2004). Oppilaisiin näyttäisi tekevän suurimman vaikutuksen se, jos opettaja jakaa omia lukukokemuksiaan oppilaiden kanssa (Gambrell, 1996): kertoo kirjoista, joita on lukenut, kuvailee, miten kirjat ovat rikastuttaneet elämää, tuo esille, mitä on kirjoista oppinut. Myös sen, että kirjoista keskustelemiseen on varattu riittävästi aikaa, on todettu lisäävän oppilaiden vapaa-ajan lukemista: keskustelu avaa luettua uudella tavalla. Erilaisten lukustrategioiden opettaminen voi lisätä lukemisen mielekkyyttä: opitaan ennakoimaan tulevaa tekstiä, liikutaan tekstissä edestakaisin tarpeen mukaan, esitetään kysymyksiä, päätellään ja tehdään tulkintoja (Palincsar & Brown, 1984). Kiinnostusta lisää myös se, että luokassa on paljon erilaisia kirjoja ja erityisesti sellaisia, joiden hankintaan oppilaat ovat itse voineet vaikuttaa.

Lisäksi tekstitettyjen tv-ohjelmien katsominen näyttää sujuvoittavan lukemista. Halu seurata tekstitettyjä tv-ohjelmia

motivoi lasta voimakkaasti ja harjoitustakin tulee runsaasti. Tämä tulos saattaa olla hyvinkin rohkaiseva monen vanhemman näkökulmasta. Täytyy toki muistaa, että vaikka sujuva lukutaito on hyvin keskeinen osa ymmärtävää lukemista, ei pelkkä nopea sanojen dekadaus riitä lukutaitoon. Ymmärtävä lukeminen on se päämäärä, jota kohti tulee pyrkiä.

Kirjoittajatiedot

Ulla Leppänen, PsT, toimii tutkijana Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksella Oppimisen ja motivaation huippututkimusyksikössä.

LÄHTEET

- Anderson, R.C., Wilson, P.T. & Fielding, L.G. (1988). Growth in reading and how children spend their time outside school. *Reading Research Quarterly*, 23, 285–303.
- Applegate, A.J. & Applegate, M.D. (2004). The Peter Effect: Reading habits and attitudes of preservice teachers. *The Reading Teacher*, 57, 554–563.
- Aunola, K., Nurmi, J.-E., Niemi, P., Lerkkanen, M.-K. & Rasku-Puttonen, H. (2002). Developmental dynamics of achievement strategies, reading performance, and parental beliefs. *Reading Research Quarterly*, 37, 310–327.
- Baker, L. & Scher, D. (2002). Beginning readers' motivation for reading in relation to parental beliefs and home reading experiences. *Reading Psychology*, 23, 239–269.
- Cipielewski, J. & Stanovich, K.E. (1992). Predicting growth in reading ability from children's exposure to print. *Journal of Experimental Child Psychology*, 54, 74–89.
- Cunningham, A. & Stanovich, K.E. (1990). Assessing print exposure and orthographic processing skill in children: A quick measure of reading experience. *Journal of Educational Psychology*, 82, 733–740.
- Gambrell, L.B. (1996). Creating classroom cultures

- that foster reading motivation. *The Reading Teacher*, 50, 14–25.
- Guthrie, J.T. & Wigfield, A. (2000). Engagement and motivation in reading. Teoksessa M.L. Kamil, P.B. Mosenthal, P.D. Pearson & R. Barr (toim.), *Handbook of Reading Research*, vol. 3, 403–422. New York: Longman.
- Holopainen, E. (1996). Peruskoulun kolmasluokkalaisten kuullun ja luetun ymmärtämisstrategiat ja ymmärtämisvaikeudet. Research Reports n:o 59. Department of Special Education. University of Jyväskylä, Finland.
- Juel, C. (1988). Learning to read and write: A longitudinal study of 54 children from first through fourth grades. *Journal of Educational Psychology*, 80, 437–447.
- Koolstra, C.M., van der Voort, T.H.A. & van der Kamp, L.J.Th. (1997). Television's impact on children's reading comprehension and decoding skills: A 3-year panel study. *Reading Research Quarterly*, 32, 128–152.
- Leino, K., Linnakylä, P. & Malin, A. (2004). Finnish students' multiliteracy profiles. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 8, 251–270.
- Leppänen, U. & Nurmi, J.-E. (2001). Reading Habits Interview. Unpublished testmaterial. University of Jyväskylä, Finland.
- Lindeman, J. (1998). Allu- Ala-asteen lukutesti [Reading test for primary school]. Turun yliopisto: Oppimistutkimuksen keskus.
- Muthén, L. & Muthén, B.O. (1998–2004). Mplus. The comprehensive modeling program for applied researchers. User's guide. Los Angeles, CA: Muthén & Muthén.
- Nurmi, J.-E. & Aunola, K. (1999–continue). Jyväskylä Entrance into Primary School study (JEPS). University of Jyväskylä, Finland.
- Onatsu-Arvilommi, T., Nurmi, J.-E. & Aunola, K. (1999). Oral Reading Fluency test (ORF). Test material. University of Jyväskylä.
- Palincsar, A.S. & Brown, A.L. (1984). Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities. *Cognition and Instruction*, 1, 117–175.
- Stanovich, K.E. (1986). Matthew effects in reading: Some consequences of individual differences in the acquisition of literacy. *Reading Research Quarterly*, 21, 360–407.
- Wagemaker, H. (1996). Are girls better readers? Gender differences in reading literacy in 32 countries. The Hague: IEA.
- Wigfield, A. & Guthrie, J. T. (1997). Relations of children's motivation for reading to the amount and breadth of their reading. *Journal of Educational Psychology*, 89, 420–432.